

SERES GERDA

'56 HÉTKÖZNAPI HŐSEI

Radikális nézeteket valló gyári munkás, Kádárban bízó párttag, kikeresztelkedett zsidó ügyvéd, leszerelt rendpárti katona, vidéki színházigazgató – 1956-ban mindannyian Magyarország szabadságáért küzdöttek. Alig akadt bennük valami közös: rendkívül eltérő politikai, világnézeti vagy családi háttérrel kerültek a forradalom sodrásába.

Egyben viszont egyetértettek: elutasították a diktatúra embertelenségét. A forradalom leverése után a kádári megtorlógépezet több mint kétszáz embert ítélt halálra közvetlenül a szabadságharcban játszott szerepük miatt. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága a periratok és visszaemlékezések alapján próbálja rekonstruálni a forradalom hétköznapi hőseinek életútját. A személyes momentumok és történetek átélhetővé teszik a hatvan évvel ezelőtti eseményeket, és segítenek, hogy tisztuljon a kép a 20. század magyar történelmének egyik legmeghatározóbb eseményéről.

Négyen a halálra szántak közül

Bárány János, szerszámkészítő (1930–1959)

„Csak annak köszönhetjük, hogy a nép mellettünk volt. Nem tudunk olyan lakásba benyitni, ahol ne segítettek volna. Ételt, ruhát adtak, az asszonyok maguk készítették el a benzines palackokat, s nyújtogatták ki az ablakon, ha valahol találtak egy töltényt, felvették és nekünk adták, hogy annyival is több legyen. Hát ezért.” – válaszolta *Bordósipkás Jancsi* a Magyar Ifjúság riportérének arra a kérdésére, hogyan tudták tartani magukat a felkelők a szovjet túlerővel szemben. Az interjú 1956. november 3-án jelent meg, a *Bordósipkás Jancsi* pedig *Bárány János* volt, a *Tompa utcai felkelőcsoport* legendás vezetője. Pertársa, *Mécs Imre* később úgy nyilatkozott róla: Bárány kiemelkedő személyiség volt, a kiváló intelligenciájú munkás-emberek fajtájából.

1930-ban született, édesanyját nagyon hamar elvesztette. Lakatosnak tanult a csepeli Weiss Manfréd-gyárban, a későbbi *Rákosi Mátyás Vas- és Fémművekben*, ahol kétszer is sztahnovista oklevelet szerzett.

Csatlakozott az október 23-ai tüntetéshez, s amikor a Magyar Rádiónál megkezdődött az ostrom, Csepelről munkásokat, valamint fegyvereket hozott. A *Tompa utcai csoport* a vezetőjévé választotta. Az egység a közrendet biztosította, de többször harcolt a szovjet csapatok ellen is. Október 30-án egyike volt azoknak a ferencvárosiaknak, akik *Tildy Zoltán* államminiszterrel, a kisgazdapárt korábbi vezetőjével és volt köztársasági elnökkel tárgyaltak. A november 4-ei szovjet, katonai benyomulásnak a csoport keményen ellenállt. Amikor a fegyveres küzdelem elbukott, meggyászonyával Ausztriába próbált szökni, de elfogták. Csepelre

visszatérve a gépgyár munkástanácsának tagja lett, majd a Csepeli Forradalmi Ifjúsági Szövetség delegáltjaként beválasztották a Csepeli Nagymunkástanácsba. Az egykori corvinista, Nagy László vonta be a Bástya-csoport nevű illegális mozgalom fegyveres szervezkedésébe: röpcédulákat terjesztett és fegyvereket gyűjtött. 1957 áprilisában tartóztatták le. A *Nagy József és társai elleni per* ötödrendű vádlottjaként a Fővárosi Bíróság hírhedt *Tutsek Gusztáv* vezette népbírói tanácsa 1958. május 22-én halálra ítélte. A legtöbb halálos ítéletet meghozó *Borbély János*, a „mosolygó halál” vezette – másodfokon eljáró – Legfelsőbb Bíróság tanácsa emelte jogerőre az ítéletet. A kegyelmi kérvénye elutasítása után *Bárány János* 1959. február 18-án kivégezték.

Karátson Gábor író, festő találkozása 1956-ban *Bárány Jánossal*: „Ahogy ott üléseztünk, bevonul két vagy három fiú meg egy lány, ismeretlenek. Mint mondták a Mafisztól, a Magyar Forradalmi Ifjúság Szövetségtől érkeztek. [...] Csak évtizedek múltán tudtam meg, hogy *Bárány János* volt az egyik fiú, a híres piros sapkás *Jancsi*, a *Tompa utcai felkelők* akkor már persze legendás parancsnoka. Szót kért, s barátságosan megdorgált bennünket, hogy mi csak itt fortyongunk az egyetemista levünkben, s őket, a harcoló ifjúságkasszát úgymond le se tojjuk. [...] Támogassuk őket, kérte a joviális, kerek képű fiú, mert a kádáristák már mindenhol megjelentek [...]. Megbeszéltük a dolgot, így kezdtünk kijárni a csepeli gyárba. Más kérdés, hogy a kerek képűvel nem találkoztunk ott már, nem találkoztunk vele soha többé. Az ő útja, még néhány kalandon át, akkor már a bitófa felé vezetett.” (*Bárány. Valasz.hu*)

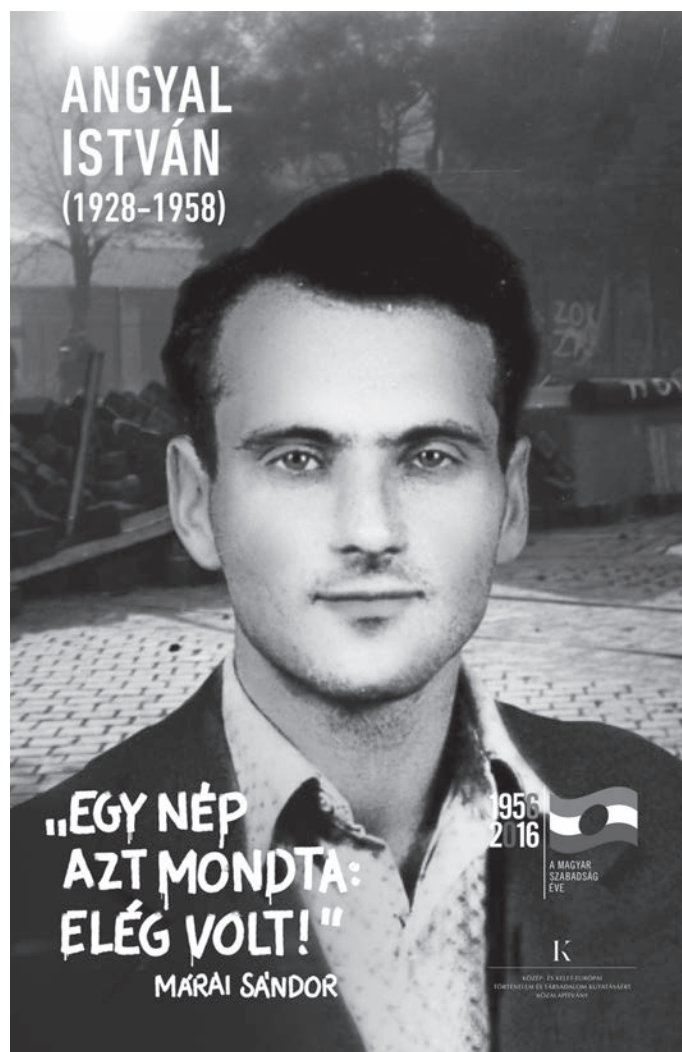
Angyal István építésvezető (1928–1958)

„Én nem ismertem magamban hatalomvágyat. Nem kívántam vezetni embereket, csupán állampolgár kívántam lenni.” Az utolsó szó jogán a bíróság előtt ezekkel a szavakkal indokolta a *Tüzoltó utcai felkelők* legendás parancsnoka, Angyal István az 1956-os magyar forradalomban felvállalt szerepét.

Angyal István a Békés megyei Magyarbánhegyesen született 1928-ban. 1944-ben édesanyjával és egyik nővérével Auschwitzba deportálták, ahol mindkettőjüket elvesztette, nővérét a szeme láttára végezték ki szökési kísérlet miatt. A háború után Budapestre költözött. Leérettségizett, majd pedig magyar-történelem szakra nyert felvételt, ám 1949-ben — miután a Lukács György-vita kapcsán szolidaritást vállalt a filozófussal — kizárták az egyetemről. Vasbetonszerelőként dolgozott, 1950-ben megnősült, egy kisfia született.

A forradalom kitörésekor Esztergomban tartózkodott. Csatlakozott a budapesti tüntetéshez, este a Magyar Rádió ostrománál segített a sebesültek ellátásában. Október 25-én részt vett a szovjet támadás ellen tiltakozó „véres zászlós” tüntetésen, javaslatára vonultak követeléseikkel az amerikai helyett a jugoszláv követség elé. A következő napokban rölapokat és forradalmi újságokat terjesztett, valamint a Péterfy Sándor utcai Kórházból *szállított élelmet a felkelőknek. Így került kapcsolatba a Tüzoltó utcai fegyveresekkel, akiknek a parancsnoka lett.* „A harc mindvégig – kezdettől fogva – csak védelmi jellegű volt, egyetlen esetben sem kezdeményeztünk. Védjük a városrészt” – vallott később a csoport tevékenységéről. A Tüzoltó utcaiak a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány alakuló ülésén a civil fegyvereseket képviselték. Angyal részt vett a fegyverszüneti tárgyalásokon, a tüzszünet idején legfontosabb feladatának tekintette a rend fenntartását és a forradalom tisztaságának megőrzését. Sokáig Kádárban bízott a politikai vezetők közül, de a forradalom leverése után már őt tette felelőssé a helyzetért: „Bűnei ezerszer nagyobbak, mint minden elődjének: nemzetiirtás, hazaárulás, gyávaság!” – fogalmazott később egy röpcédulán. A második, szovjet támadás után a Tüzoltó utcai csoport november 8-áig folytatta a fegyveres harcot. A bukás után Angyal István csatlakozott a politikai ellenálláshoz: a Péterfy Sándor utcai Kórházból *irányította a rölapok tartalmának elkészítését, sokszorosítását és terjesztését. A kórházban november 16-án razziaát tartottak, s amikor tiltakozott társai lefogása ellen, őt is letartóztatták.*

Szervezkedés kezdeményezése és vezetése vádjával ítélte halálra első fokon a Fővárosi Bíróság Tutsek Gusztáv vezette tanácsa, majd a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Népbírósi Tanácsa – Cieslár Viktor elnökletével – jogerőre emelte azt. Bűnösségét soha nem ismer-
te el, kegyelmet nem kért. 1958. december 1-jén végezték ki.

Egy róla szóló dokumentumfilmben barátja, az író és költő *Eörsi István*, aki a forradalom alatt a Szabad Kossuth Rádió munkatársa, majd a szovjet megszállással szembeni illegális szervezkedés egyik résztvevője volt, így jellemezte Angyalt: „Angyal Auschwitzból való hazakerülése után nagyon hamar kommunista lett. Meggyőződéses, tiszta ideálkommunista, aki úgy érezte, csak a kommunizmustól várhatja, hogy megszünteti egyszer s mindenkorra az elnyomás minden formáját. Minthogy idealista volt, és nem réalpolitikus, nagyon hamar átlátta, hogy miféle rendszer épül itt, s némelyek szerint – mások azt mondják, ez legenda – Sztálin fényképét már ’49-ben felakasztotta a vécéjében fejjel lefelé. Ha ez igaz, ez életveszélyes akció volt, mert ha ezzel egy ember is feljelenti, s így megtalálják, akkor nem egyszerű, sima halált hal, hanem a lehető legszörnyűbb halált.” (*Angyal és Kádár, Internetes forrás*)

Brusznai Árpád klasszika-filológus, tanár (1924–1958)

1941-ben egy tehetséges, hetedikes fiú latin pályázatot nyert egy Vergilius-dolgozattal, amely a lélek túlvilági sorsával foglalkozott. Az Aeneis hatodik énekében a Boldogok Ligete azok osztályrésze, akik a hazájukért haltak meg. Az ifjú Brusznai Árpád akkor még nem sejtette, hogy rá is hasonló sors vár.

Derekegyházon született 1924-ben. Mivel édesapja csendőr, testvére pedig katolikus pap, hiába volt kimagaslóan tehetséges klasszika-filológus, az Eötvös Collegium tagja, egyetemi karierről nem is álmodhatott. Így aztán középiskolai tanárként telepedett le Veszprémben. Az 1956-os forradalom kirobbanása után a széteső, helyi, kommunista, hatalmi szervek helyébe lépő *Veszprém Megyei Nemzeti*

Forradalmi Tanács egyik vezetője, majd *elnöke* lett. Szabad, többpárti választásokat követelt, s a szovjet csapatok kivonását hazánkából. Legfontosabb intézkedéseivel a közbiztonságot igyekezett fenntartani, így például sikerrel akadályozta meg, hogy a volt pártfunkcionáriusok és az „ávósok” elleni lincshangulat vérfürdőbe torkolljék. November 2-án a Honvédelmi Minisztériumba ment utasításért a nemzetőrség felfegyverzésével kapcsolatban, s bár megerősítést kapott, Veszprémben ez ténylegesen nem történt meg. Perében ennek ellenére a fő vádpont szerint felfegyverezte a civileket, s ez számos halálos áldozattal járó harcok kitörésére vezetett a városban.

1957 áprilisában tartóztatták le államellenes szervezkedés vezetésének vádjával. A halál küszöbén volt

lelkijére egy egész ügyet átfogó beszéd elmondására, amelyben vállalta a forradalom eszméit és tetteinek következményeit. A Győri Katonai Bíróság első fokon életfogytiglanra ítélte. Pap János, az MSZMP Veszprém megyei első titkára azonban a megye „kommunistáinak” és „becsületese dolgozóinak” elvárásaira hivatkozva levelet írt Domonkos Józsefnek, a Legfelsőbb Bíróság elnökének, amelyben „komoly ítélet” meghozatalára kérte. A párttitkár közbelépése

eredményteljén járt, Brusznai Árpádot a Szimler János hadbíró alezredes vezette Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különtanácsa másodfokon halálra ítélte. Megmentése érdekében több ismert, magyar értelmiségi, köztük Kodály Zoltán is közbenjárt a Kádár-kormányzatnál, de sikertelenül; 1958. január 9-én kivégezték.

Az utolsó szó jogán szívhez szóló beszédet mondott. A forradalmat jelképesen olyan ko-

csihoz hasonlította, amelyet mások elindítottak, megvadították a lovakat, majd leugráltak arról. „Engem hívtak, hogy fogjam meg a gyeplőt. Én azt megragadtam, minden tölem telhető meg, hogy a kocsi ne zuhanjon a szakadékba. Elmenekülhettem volna a felelősségre vonás elől, de ezt én nem tettem. Tudásom alapján bárhol megélhetnék sokkal gondtalanabban, mint tanári fizetésemből, de én maradtam. Bármi lesz az ítélet, kegyelmet nem kérek!”

Szabó János gépkocsivezető (1897-1957)

„Szabó bácsi az egész egység előtt a forradalom tisztaságát szimbolizálta” – így mesélt a *Széna tériek* legendássá vált *parancsnokáról*, Szabó Jánosról a csoport egyik századparancsnoka. Arról a forradalmárról, akit a szabadságharc leverése után a kádári megtorló rendszer a Szovjetunió Kommunista Pártja Elnökségének teljes egyetértésével – Dudás Józseffel együtt – haladéktalanul hadbírószám elé állított. Ennek ellenére szabtak ki rá – a fellebbezés lehetősége nélkül – halálos büntetést, hogy az ítéletben az szerepelt: „javára jelentkezik a terheltnek, hogy az erőszakosságot igyekezett megakadályozni, a letartóztatottakkal nem kegyetlenkedett, és ezt beosztottjainak is megtiltotta.”

Szabó János az erdélyi Zaguzsénben született 1897-ben. Végigharcolta az első világháborút, a Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben szolgált, később megjárta a Francia Légión. 1942-ben költözött Budapestre, ahol tehéngépkocsi-vezetőként több munkahelyen is dolgozott. 1949-ben tiltott határátlépésért három hónap börtönbüntetésre ítélték, majd 1953-ban az Államvédelmi Hatóság kémkedés gyanújával őrizetbe vette, de kilenc hónapig tartó előzetes letartóztatás után végül elengedték. A kommunista pártnak 1945 és 1948 között volt a tagja. A rendszerből kiábrándult, s a következő szavakkal indokolta az 1956. október 26-ai csatlakozását a Széna téri felkelőkhöz: „A Széna téren levő fegyveres felkelőktől megtudtam, hogy céljuk a független Magyarország létrehozása, a bérek emelése, a szovjet csapatok kivonása Magyarországról, a kommunisták eltávolítása a kormányból stb. A felkelők célkitűzéseivel egyetértettem, s ennek alapján határoztam el, hogy csatlakozom a felkeléshez.” Hamar népszerű lett, s tekintélyt szerzett társai körében, így már másnap ő irányította a felkelőcsoportot, sőt, a Forradalmi Nemzeti Bizottság szerette volna rábízni az összes budai, fegyveres csoport ellenőrzését. Szabó ezt nem vállalta, de

parancsnokként képviselte a Széna térieket a különböző tárgyalásokon. A csoport kemény harcokat vívott a szovjet csapatokkal. A tűzszünet idején a rend fenntartására törekedtek, felügyelték az, ÁVH-s tiszteket és pártfunkcionáriusokat ellenőriztek. Szabó bácsi a november 4-ei, második szovjet támadás után is a végső fegyveres ellenállás híve maradt. Miután a Széna teret nem tudták tartani, a csoport kivonult a fővárosból. A szovjetek végül Solymárnál verték szét őket. Szabó János ezután a november 19-ei letartóztatásáig illegálisban maradt.

Szervezkedés vezetésének vádjával állították hadbírószám elé. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Ledényi Ferenc hadbíró ezredes által vezetett különtanácsa 1957. január 14-én a fellebbezés lehetősége nélkül ítélte halálra. Január 19-én végezték ki. A forradalmárok között kivívott tekintélyét jelzi az is, hogy később szintén a megtorlás áldozatává vált *Mansfeld Péter* az ő halála felett érzett bosszúvágygal indokolta, hogy 1958-ban fegyveres csoport alakítását tervezte.

Szilágyi Zoltán, a Széna tériek egyik, katonai vezetője így látta a felkelőparancsnokot a forradalomban: „Önzetlen, tiszta lelkű forradalmárt ismertem meg benne. Még a Széna téren egyszer 6-7000 Ft-ot tett az asztalra, hogy valakitől kapta, fordítsák élelmezésre, valamint a hozzátartozók támogatására. [...] Harcolt a restauráció minden jelentkező formája ellen. Nem volt szovjetellenes beállítású. Szimpatikus, őszinte embernek ismertem meg. [...] A pártvezetés tisztaságáért, a Rákosi–Gerő-vonal ellen harcolt. Bizalmas volt mindenkivel. Egy ízben kijelentette, hogy az elesett szovjet katonák ugyanolyan hősök, mint mi, csupán a vezetőség bűne, hogy egymás ellen kell harcolni. Szabó bácsi az egész egység előtt a forradalom tisztaságát szimbolizálta.” (*Eörsi László: Szabó bácsi (1897–1957), Élet és Irodalom*, 2002. október 18.)

(‘56 hétköznapi hősei című sorozatunkat a következő számunkban folytatjuk.)

„MINDIG ÚJ ÉLET LESZ A VÉRBŐL”

AZ '56-OS FORRADALOM ÉS MOSONMAGYARÓVÁR

Az 1956-os forradalom egyik, legtragikusabb eseménye a mosonmagyaróvári sortűz. Október 26-án csaknem kétezer fegyvertelen ember érkezett a határőrlaktanya elé, akik a Himnuszot, a Szózatot és Kossuth-nótákat énekeltek. A Dudás István százados által irányított határőravósok felállították a géppuskákat és a golyószórókat... A vérengzésnek több mint száz halálos áldozata volt, többségük tizenöt-húsz év közötti diák. A sortűz utáni harag vezetett el a lincseléshez, a három ávós halálához. A tragédiát máig nehezen dolgozza fel a sok-sok hozzátartozó, valamint a város lakossága.

Az áldozatokra emlékezve és egyben mementóként rendezett kiállítást a fenti címmel a mosonmagyaróvári *Hanság Múzeum* korabeli fotók, tárgyi emlékek és korhű installációk segítségével a forradalom hatvanadik évfordulójának tiszteletére.

A tárlat nem csupán a forradalom napjait, hanem az ötvenes éveket is átfogóan bemutatja, azt, hogy miként hatolt be az emberek magánéletébe a kommunista propaganda. Ezt szemlélteti az ötvenes évek oktatási módszere is az úttörőmozgalom dokumentumain és korabeli könyveken keresztül. A vitrinekbe sztahanovista oklevelek és a munkaverseny dokumentumai kerültek, de herendi Sztálin-

A mosonmagyaróvári kiállítás képei

mellszobrot és Rákosi Mátyás életéről szóló könyveket is megnézhetnek a látogatók.

Am a kiállítás középpontjában a mosonmagyaróvári, október 26-ai események állnak. Képekkel és dokumentumokkal elevenítik

fel a múltat. Kevés tárgyi emlék maradt fenn erről a néhány napról, de a fellelhetők közül többet bemutatnak a tárlaton, így például egy szétlőtt kerékpárt, amely a Terror Háza Múzeum kiállításának része, de erre az alkalomra visszahozták Mosonmagyaróvárra. Aztán a felvonuláson használt nemzeti színű zászlókat, vagy a térről származó lőszereket, amelyek egy későbbi járdaépítésnél kerültek elő. A tárlat végül a forradalom leverése utáni megtorlást is felvillantja, s a Kádár-rendszer propagandáját, ahogyan a szabadságharcosokból terroristákat, míg a forradalomból ellenforradalmat kreált.

A kiállításra, a múzeum felhívására sokan adtak be tárgyakat, dokumentumokat és korabeli fényképeket. Székely Zoltán igazgató reméli, hogy a tárlat és az évfordulóhoz kapcsolódó városi rendezvények még inkább fokozzák azoknak a buzgalmát, akik őriznek még ilyen emlékeket. Mert mindez jelzi, hogy még mindig vannak rejtegetett ereklyék, s jelzi azt is, hogy a történetek felidézése manapság is mélyen megrendíti a város és a környék lakóit.

Az október 20-án megnyitott kiállítás 2017. február 26-ig lesz látogatható. ☛

